

ABELLA

Nom de diversos pobles del Principat, la relació, més o menys directa del nom dels quals amb el de l'insecte himenòpter, és evident i segura; claredat etimològica que ens permetrà de fer-ne un article més breu, quasi sumari, però enriquit i reforçat per certs compostos, que donen base per dilucidar-ne l'aspecte semàntic, topo-semàntic: *Vilabèlla*, *Perabella* —parentiu segur—; i potser *Malavella*, on essent això molt menys evident, requerirà un article especial.

a) *Abella* és, en primer lloc, poble amb municipi, *Abella* de la *Conca*, uns 20 k. a l'E. de Tremp i uns 7 k. al NE. d'Isona; del qual havia depès St. Romà d'Abella, després municipi diferent. Els llogarets d'*Abella* (*b*), te. Vilallonga (vall de Camprodon); *Abella* d'Adons (*c*), te. Viu de Llevata (NE. de Ribagorça); i *d*) el poblat *L'Abella*, te. Sant Martí de Centelles (Osona). De quasi tots ells hi ha molta documentació antiga (sobretot d'Abella de la Conca), ja medieval i de data ben reculada.

e) *La Vilabèlla* avui no és més que un gran i antic mas, entre *Abella* (*b*) i *La Roca*, a 2/3 del camí d'un poblet a l'altre. Pron. *la bilabeja* (oit per Coromines al seu inf., 1970, i crec ja al de 1935, i Mn. Julià Pascual li ho repetí igual diverses vegades aquell any i els següents). Aquesta pronúncia ben fixada ja prova que és un compost del nom del poblet, *Abella* —com si diguéssim 'la vila Abella', a diferència de l'església [parroquial, sufr.] *Abella*'. Car és ben sabut que el cat. or., septentrional, ha distingit sempre la *é* (Ě) de *é* (Ě); i els fonemes *yl* (avui pron. *ɨ*) de *l* (LL). O sigui igual que *Abella* (*b*), pron. *abéja*; igual (*d*), salvant l'ús amb article. El mateix ens ensenya l'únic doc. antic que citarem després.

f) Sant Esteve de *Perabella*, antic monestir d'origen pre-carolingi, documentat ja c. l'a. 845 i el 966, segons el catàleg monàstic establert per Riu en contacte i col·laboració amb Ramon d'Abadal; situat per ell no lluny de Peramea (Pallars Sobirà). En la documentació d'«Els Comtats de Pallars i Ribagorça» d'Abadal, en trobem documents que extractem: «--- in loco qui nominatur *Petra Apelia* --- in pago Cortesano ---» (leg. *Cortetano*), en tot cas és clar que es tracta del Pla de Corts, l'altre nom de la rodalia de Peramea), dit generalment *P. Cortetano* en la documentació: «ecclesia Sancti Stephani in *Petra Apilie*» any 966 (op. cit., núm. 41 i 200); Abadal (p. 237) l'anomena *Sant Esteve de Perabella*.

Es clar que la pronúncia d'aquests noms pallaresos és *abéja*, car el cat. occidental neutralitzà els dos sons a les dues parelles de fonemes a què ens hem referit, distingits pel català oriental.

Les formes documentals i el nom pallarès coincideixen, però, amb *Villa Apilia*, única dada antiga de (*e*), que tinc a l'abast, tret d'un doc. d'entorn de l'a. 1500, que em comunica el docte amic Julià Pascual, en la rica i ben crítica documentació que havia aplegat en el seu arxiprestat.

Aquests compostos i llurs documents medievals,

ens donen unes rotundes guies prohibitives, i unes orientacion etimològiques. Ens mostren que *-bella* de *Perabella* i *Vilabèlla* no és l'adjectiu, sinònim de 'formosa', ni altre adjectiu català, i que *Perabella* no és un concebible **Perabella*, diminutiu un poc alterat de *Peralba* (PETRA ALBA), llogaret de la Conca de Meià (més de 40 k. cap al Sud de Peramea i Perabella). Sinó compostos d'*Abella*: *Abella de la Conca* (*a*) en el mateix Pallars, uns 20 k. al S. de Peramea.

Per altra banda la combinació amb *e*) i *f*), del simple *a*), *b*), *c*), *d*) ens orienta cap al sentit en què hem de pendre *Abella*. No és, és clar, el nom de l'insecte mateix, sinó com a designació de lloc o dispositiu: APILIA 'lloc d'abelles, abellar, rusc d'himenòpters': en el seu plural neutre APILIA. El mot havia començat en llatí per ser un adjectiu, *apilis*, després substantiu *apile*, neutre; com adjectiu la quantitat arcaica seria *apilis*, com substantiu *apile*;¹ en el plural neutre, el romànic en general, i la nostra toponímia en particular, ens monstren certa vacil·lació entre els dos timbres i quantitats de la *i*, sobretot en els plurals com APILIA, o com -ICULA (identificats pel romànic). En el cas present ens ha quedat APILIA, d'on el present *Abeyla*, *Vila-Abeyla*, *Perabeyla*. En aquests compostos es deu tractar sobretot del paper adjectiu. Aquí escau que se'n formessin tals compostos, com **KARIA APILIA* 'rocasses d'abella': car sota la *P-* de *Pera* està disfressada la *K-* del seu sinònim arcaic *KARIA* plural neutre de *quer KARIO-*, el seu sinònim arcaic, sota el qual jeu enterrat el més corrent *pe(d)ra*. Anàlogament *VILLA APILIA*, amb terminació comuna amb l'anterior i amb la del poblet *Abella* del qual *la Vilabèlla* depèn.

I heus aquí com s'acaba d'aclarir l'ús toponímic d'aquests congèneres del nom de l'insecte. Es tracta de paratges, tots més o menys penyalosos, on les roques apareixen amb múltiples foradets, o covetes o sécs i badalucs; a la manera de les bresques dels ruscs d'abelles. Cf. *Roca Abelia*, prop de Roda, a. 947 (*Dipl. Cat. Vic*, § 242).

¹ Cf. molts casos que anirem exposant en articles successius; com *Sovelles* SUÏLIA, del plural de *suïle* 'cort de porcs'; *Buielgas* BOVÏLICAS, de *bovile* 'estable de vacum'; *Pla d'Anyella* < *Plan(a) Anyella* PLANA AGNÏLIA, neutre de l'adjectiu *agnilis* 'pastural d'anyells', etc.

ABENCURBULIN

Alqueria de la vall de Tàrbena, poblada de moros, que segons SSiv. (p. 10), fou donada pel rei en l'any 1265; consta igual en doc. de 1268 relatiu a Tàrbena (*ACA*, reg. 15, fº 105). De *Aben + Kurbālī* (GGAlg. 231b). Sembla ser un compost de *Alī* amb un mot de l'arrel *krb* 'tòrcer, afligir, carregar' molt fecunda i també hispànica: *karb*, *kurba* «tribulació, tribulatio» *RMa*, 167b, on trobem també *kárub* (p. 615) com a plural de *karb* «tribulatio». Seria doncs 'Alí el trist, Alí el de l'aflició'.